

ΕΝΑΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Ο ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

“Όταν κατά τὸ 1770 διεδόθη στὴν Εὐρώπη, ὅτι ὁ ρωσικὸς στόλος διενθύνεται στὰ ἑλληνικὰ παράλια, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς σκλάβους καὶ νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, ἡ εἰδησιὶς ἐπροκάλεισε γενικὸ ἐνθουσιασμόν, βαθεῖα συγκίνησι, ἀνάμεισα στὸν κόσμον ποὺ εἶχε τροφῆ μὲ τὶς ἀναμνήσεις καὶ τὰ συγγράμματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαϊότητος. Περισσότερο ὅμως ἀπ’ ἄλλους συγκινήθηκε ὁ γέρο Βολταῖρος, ὁ μέγας φιλόσοφος, ὁ κληρονόμος τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Λουκιανείου πνεύματος.

Διαβάζοντας κανεὶς τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Βολταῖρου μὲ τὸν Φρειδερίκον τὸν Μεγάλο τῆς Πρωσίας καὶ τὴν αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη τὴ Β΄, βόσκει σὲ κάθε γραμμὴ τὰ αἰσθητὰ πού τοῦ γεννοῦσε ἡ ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἀπὸ τὴν τουρκικὴν σκλαβιά. Ὁ Βολταῖρος εἶχε ἀκλόνητη πεποίθησι ὅτι ἡ ρωσικὴ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα θὰ ἔφτανε σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐπίστευε ὅτι μὲτὰ φανερωθῆ ἡ σὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος ὁ στόλος τοῦ ναυάρχου Ὁρλώφ, οἱ Ὀθωμανοὶ θὰ φύγουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐστὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐξεφορᾶτο εἰρωνικῶς γιὰ τὸ Σουλτάνον, τὸν ὁποῖον ἔγραφε μεγάλου Μουσταφᾶ. Καὶ ἐπειδὴ ἐμάνθανε ὅτι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα στὴν Πολωνία ἀντενεργούσε στὶς προσπάθειες τῆς Αἰκατερίνης Β΄ γιὰ τὴν ἐπανδύρωσι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ Βολταῖρος ἔγραφε στὴν αὐτοκράτειρα τὰ ἑξῆς:

«Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, κινήσατε χωρὶς ἔλεος τοὺς Τούρκους, παρ’ ὅλη τὴ φιλία ποὺ τοὺς δεῖχνει ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα. Θεωρεῖσατε συγχρόνως κατὰ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς καὶ τοῦ Μουσταφᾶ...»

Ἄλλὰ δὲν ἄσχησε ὁ Βολταῖρος ὁ ἀντιληφθῆ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα ἦταν πολὺπλοκὸ καὶ ἡ λύσις του ὄχι ὅσο ἐνόμιζε κανεὶς στὴν ἀρχὴ εὐκόλη. Οἱ πόθοι τοῦ γέρο-φιλοσόφου, ποὺ εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸ ἀττικὸ πνεῦμα μὲ τὴν αἰώνια ἀγάπην στὴν Ἀλήθεια καὶ τὴ Δικαιοσύνη, εβόσταν πολλὰ ἔμπόδια ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματία...

Ἡ ἐπιχείρησις τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος κατ’ ἀπὸ 1770 καὶ ὁ κατάπλους τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἀπὸ τὴ Βαλτικὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐθεωρήθησαν κατορθώματα ἕνωμα μὲ μὲ τὰ ὅποια δὲν εἶχε πολλὰ νὰ ἐπιδειξῆ ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ ναυτικὴν ἱστορία. Σήμερα αὐτὸ θεωρεῖται ἀπλὸ παιγνίδι, ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποὺ τὰ μέσα τῆς κινήσεως ἦσαν μικρὰ, ἡ ἐπιχείρησις φαινότανε θαυμασθῆ. Γι’ αὐτὸ ὁ Βολταῖρος ἔγραφε στὴν αὐτοκράτειρα:

«Δὲν γνωρίζω τὸ μυστήριόν σας, ἀλλ’ ὁ ἀπλόμος τοῦ στόλου σας μοῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀννίβα εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἔργον ἀπ’ ὅσα ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Πληροφροῦμαι ὅτι ὁ στόλος τῆς ὀμετέρας Μεγαλειότητος σταθμεῖ ἐν Πόρτ - Μαὸν καὶ βόσκειται σὲ ἀρίστη κατάστασι. Ὁ Μουσταφᾶς θὰ σαστίσῃ βλέποντας ὅτι πολεμεῖται ταυτοχρόνως καὶ ἀπὸ τὸν Εὐξείνου καὶ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον, γιὰτὶ οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ Βεζύρης του ἔξουον τί ἐστὶν Αἰγαῖον καὶ τί Μαύρη Θάλασσα.»

Αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Βολταῖρος δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ παραδοξολογία. Φαίνεται ὅτι πράγματι οἱ Τούρκοι ἀπουργοὶ δὲν

μποροῦσαν νὰ καταλάβουν πῶς ὁ στόλος ρωσικὸς, χωρὶς νὰ περάσῃ τὸν Ἑλλήσποντον, θὰ ἔφτανε εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ χρειάζετο νὰ δώσῃ ὀλόκληρον γεωγραφικὸν μᾶθημα ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει προσηυτῆς τῆς Ἀυστρίας στοὺς πασάδες γιὰ νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι εἶναι δυνατὸν ἕνας στόλος νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὴν Κροστάνδη, νὰ περάσῃ τὸ στενὸ τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ νὰ φανερωθῆ εἰς τὸ Αἰγαῖον!

Ἡ κἀκοῦδος τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἐθεωρεῖτο «μυστήριον». Στὴν Εὐρώπην ἀγνοοῦσαν τὸν πραγματικὸν σκοπὸν του. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ Ρῶσοι προσηυτῆται δὲν ἤξεραν τίς μεγάλες διαπραγματεύσεις τῆς αὐτοκρατείας τους μὲ τοὺς Ἕλληνας. Μόλις τῆς 17 Φεβρουαρίου 1770, ὅταν ὁ ρωσικὸς στόλος κατέπλευσε εἰς τὸ Οὐτυλοῦ τῆς Μάνης καὶ ἡ ἐπανάστασις ἔξοπισσε σὲ ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον, διαλύθητε τὸ «μυστήριον», ὅπως τὸ χαρακτηροῦν οἱ Βολταῖρος.

Τὸ μυστήριον αὐτὸ τὸ ἐξήγησε εἰς τὸν Βολταῖρον ἡ ἴδια ἡ Αἰκατερίνη ῥοεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἐκροχί τῆς Πελοποννησιακῆς Ἐπαναστάσεως.

«Δὲν ἀμφιβάλλω, τοῦ ἔγραφε, ὅτι θὰ σοῦ προξενήσω μεγάλην χαρὰ. Ἴδου ὅτι ἡ Ἑλλάς προκρίεται νὰ γίνῃ ἐλευθέρη. Βέβαια, πολλὸ ἀπέχει ἡ χώρα αὐτὴ ἀπὸ κείνου ποὺ ὀπῆρε ἄλλοτε. Ἐν τούτοις μὲ χαρὰ μας ἀκοῦμε πάντοτε νὰ ὀνόματα τῶν τόπων ποὺ εἰς τὴν νεότητά μας διδάχθηκαμε ν’ ἀγαποῦμε γιὰ τὴν ἀρχαία τους δόξαν.»

Τὸ ὅρος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ λάβαινε ὁ Βολταῖρος γιὰ τὴν ἐκστρατεία, τὸν ἐγείμιζαν ἀνησυχίας. Καὶ ἀπαντοῦσε στὴν αὐτοκράτειρα:

«Ἡ ἐπιχείρησις σας εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ σπουδαιότερα καὶ ἐνδοξαυτέρα ἀπ’ ὅσες ἔγιναν ἀπὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ. Θὰ ἐθυσίαζα ὅτι ἔχω στὸν κόσμον γιὰ νὰ δῶ τὴν Μεγαλειότητά σας εἰς τὸ θρόνον τοῦ Μουσταφᾶ. Δὲν ἀκούω νὰ γίνετα λόγος γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι. Ὅλ’ αὐτὰ μοῦ προκαλοῦν πολλὰς ἀνησυχίας γιὰ τοὺς ἀγοπημένους μου Ἕλληνας καὶ γιὰ τὰ νικηφόρα βῆλα σας, τὰ ὅποια ἐπίσης μοῦ εἶναι προσφιλή. Φοβίττω συλλογιζόμενος ὅτι ἴσως ἡ ραδιονογία τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας θὰ σᾶς ἀναγκάσῃ νὰ συνάψετε διαστικὴν εἰρήνην. Πιστεύω ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ἐπιθυμητή. Ἄλλὰ τί θ’ ἀπογίνων οἱ φτωχοὶ μου Ἕλληνας; Ὡ, τί ὠραῖο θέαμα θὰ ἦταν τῆς Ἀυστρίας καὶ τῆς Ρωσίας νὰ τραβοῦν τὸν Μουσταφᾶ ἀπὸ τ’ ἀστὶα καὶ νὰ τὸν σέρνουν εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας!»

Ἄλλ’ οἱ ποιηταὶ εἶναι προσηυτῆται. Οἱ ἀνησυχίες τοῦ Βολταῖρου γιὰ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ποσμανεμια τῆς ψυχῆς του. Γράφοντας εἰς τὴν βασιλέα τῆς Πρωσίας Φρειδερίκον τὸν Μεγάλο, τοῦ ἔλεγε:

«Γιὰ νὰ ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἀγερωχία μου θέλει νὰ παραμείνῃ ἡ Ἑλλάς στοὺς Τούρκους. Τὸ πράγμα μοῦ προξενε βαθεῖα ὀδύνη. Ὅχι γιὰτὶ κατέχω πικραμένην γῆν στὰς Ἀθήνας ἢ στὴν Κόρινθον. Ἄλλὰ δὲν φαντάζεσθε μὲ πόσην μου χαρὰ θὰ ἔβλεπε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Σοφοκλέους ἀπαλλαγμένους ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ φραύλου πασᾶ.»

Ἄλλ’ ὁ Φρειδερίκος — ἂν καὶ φιλοσοφικὸ ἐπίσης πνεῦμα — δὲν ἄφρινε τὸν ἑαυτοῦ του νὰ παρασηυτῆ ἀπὸ αἰσθηματολογίας. Σὰν στρατιώτης καὶ πολιτικὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἀπαντοῦσε εἰς τὸν Βολταῖρον ὅτι ἡ «Ἐρωικία» του εἶχε ἀντικαταστήσει γι’ αὐτὸν τὴν Ἰλιάδα καὶ οἱ τραγωδίες του τὶς τραγωδίες τοῦ Σοφοκλέους. Τὴ φιλοσοφία του τὴν εἴρωκε ἀσυγκρίτως ἀνώτερη ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Οἱ ἐπιστήμιες — ἔγραφε ὁ Πρωσσοσ βασιλεὺς — εἶναι ἀπὸ πολλὴν καροὶ θαυμάμενες στοὺς τόπους, οἱ ὁποῖοι ἔχασαν τὴν ἀρχαία τους λαμπρότητα. Οἱ Ἕλληνας, γιὰ τοὺς ὁποίους σεις ἐνδιαφέρεσθε, ἔχασαν τὸ θάρρος τους σὲ τέτω βαθμῶ, ὥστε νὰ εἶναι ἀνάξιοι ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἔχουν ἀρκετὰ ποσότητες καὶ φρουροῦν καλὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Αὐτὲς ἦσαν οἱ γνώμες τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας γιὰ ἕνα δυστυχισαντα ἔνδοξο λαὸ, ὁ ὁποῖος εἶχε σώσει τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴν εἰσβολήν. Ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη πάλιν, θέλοντας νὰ φορτώσῃ στοὺς Ἕλληνας τὴν ἀποτυχία τῆς ἀμελέτητης ἐκείνης ἐκστρατείας τῆς, ἔγραφε εἰς τὸν Βολταῖρον τὸ ἀκόλουθον ποίημα:

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Ὀμήρου — χωρὶς καρδιά καὶ χωρὶς πνεῦμα — κυλιόνται μέσα εἰς τὴν σκῆν. Πιστεύουν ὅτι μοιάζουν τοὺς προγόνους τους κ’ ὅμως εἶναι σὰν χαμῆστυροι λωποδύτες, ποὺ τοὺς τρομάζει ὁ πρόφτος τυχὸν ἀγᾶς.»

Ἄλλ’ ὁ Βολταῖρος ἀπαντοῦσε εἰς τὴν Αἰκατερίνην:

«Θὰ ἤθελα νὰ προκηρυχθῆ βραβεῖα γιὰ τὸν ἐφευρέτην τοῦ ταχυτέρου μέσου πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων στοὺς τόπους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦσαν. Πιστεύω ὅμως ὅτι τὸ μυστήριον αὐτὸ ἐπιφυλάσσεται γιὰ τὸ τελειότερον πλάσμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ποὺ ὀνομάζεται Αἰκατερίνη Β΄. Πέφτω εἰς τὰ πόδια σας καὶ φωνάζω μὲ ἀγωνία:

— Ἐλλάξ. Ἄλλάξ, Αἰκατερίνη! Ἐξοῦλ, Ἄλλάξ!»

Αὐτὰ ἔγραφε ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ρωσικῆς ἐκστρατείας ὁ Βολταῖρος εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴ Β΄, ἡ ὁποία ἐξήγησε τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννησοῦ κ’ ἔπειτα τοὺς ἐγκατέλειπε εἰς τὴν ἐκδικητικὴν μανίαν τῶν Τούρκων.